

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасна нормативна база охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів в Україні не є єдиною цілісною системою. Вона не враховує ту множину об'єктивних чинників (еколого-географічні, демографічні, економічні й ін.), що робить істотний вплив на регулювання природокористуванням у всіх областях народного господарства і не гарантує охорони екологічних систем у цілому, не відповідає вимогам нового законодавства України, а також міжнародному рівню. Одним із шляхів удосконалення нормативного забезпечення охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів є створення єдиної державної системи екологічного нормування, що повинно забезпечити коригування існуючих нормативних документів і розробку нових екологічних нормативів, правил, вимог і т.п.

За останнє десятиліття прийнято немало нових законодавчих актів, спрямованих на ріст ефективності охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), проте нормативна база не набула істотних змін. Це є однією з причин погіршення екологічної ситуації в Україні.

Серед основних критеріїв якості навколишнього природного середовища (НПС) - гранично допустима концентрація (ГПК). ГПК - це норматив кількості шкідливої речовини в навколишньому середовищі, віднесеної до маси або обсягу її конкретного компонента, що при постійному контакті або при впливі у визначений проміжок часу практично не робить впливу на здоров'я людини і не викликає несприятливих наслідків у її нащадка. Як відомо, наукові основи даного підходу розроблені ще у 30-ті роки, а наступні дослідження було орієнтовано лише на їх поглиблення і деталізацію. На сьогоднішньому етапі форми і масштаби антропогенного впливу на НПС зросли в багато разів, тому використання ГПК як єдиних природоохоронних нормативів не завжди ефективне. Це чітко прослідковується при аналізі існуючої системи ГПК.

Величезна кількість досліджень, проведених за останні роки, свідчить про те, що система ГПК має ряд серйозних недоліків, основними з яких є:

- дана система не враховує ступеня трансформації забруднюючих речовин (іноді проміжні продукти перетворення забруднювачів є більш токсичними, ніж вихідний продукт);

- практично не має належної гнучкості, що призводить до перевитрати сировини і матеріалів по знешкодженню вихідних забруднювачів

(це, зокрема, стосується ГПК важких металів, наприклад для всіх видів поверхневих вод або для всіх типів ґрунтів);

- поза урахуванням залишається кумуляція забруднювачів біологічними об'єктами, що не використовуються як харчові продукти або сировина для їхнього виробництва (масове відмирання або загибель таких об'єктів, наприклад водорослів, призводить до постачання накопичених забруднювачів у водяний об'єкт);

- не гарантує екологічної безпеки, тому що для багатьох сполучень ГПК встановлюються в лабораторних умовах, що не дозволяє реально оцінювати і регулювати сумарне антропогенне навантаження на НПС.

Для зберігання стійкості екологічних систем такий норматив, як ГПК, безперечно необхідний. Проте його не можна використовувати як "ідеал", у зв'язку з цим у більшості випадків ГПК не можуть бути реально досягнуті при існуючому стані технологій і економічному (фінансовому) становищі багатьох підприємств, що повсюдно призводить до екологоправових порушень. Відомо, що розробка нових ГПК (близько 50 у рік) не відповідає темпу надходження в НПС нових хімічних сполук (приблизно 25000 у рік). Це насамперед пов'язано з величезними витратами. На сьогодні з бюджету України неможливо виділити необхідні кошти на більш інтенсивну розробку ГПК. За оцінкою зарубіжних експертів, вартість розробки одного ГПК за сучасними методиками оцінюється в 500 тис. доларів і має тенденцію до зростання.

Використання ГПК як єдиних природних нормативів не завжди ефективно не тільки для керування, але і для оцінки і контролю стану природних об'єктів.

Якість НПС прийнято оцінювати за двома категоріями: задовільна і незадовільна. Проте усередині будь-якої екосистеми існують окремі групи. За допомогою ГПК неможливо зробити повний аналіз результатів внутрішнього біологічного стану середовища в аналізованій екосистемі й оцінити її екологічний добробут для всієї біоти, яка населяє й інші природні об'єкти.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що для багатьох природних об'єктів (флора, фауна, ґрунти та ін.) ГПК взагалі не розроблені, а для води і повітря - їх дуже багато, хоча реально піддаються контролю усього 10 % від загальної кількості встановлених норм.

Крім ГПК, для оцінки якості НПС використовують критерії "гранично припустимі викиди" (ГДВ) і "тимчасово припустимі викиди" (ТПВ), "гранично і тимчасово припустимі скиди" (ГПС, ТПС), а також "гранично припустимі екологічні навантаження" (ГПЕН). Проте, оскільки в основу їх розрахунків закладено використання ГПК, то даним нормативам властивий ряд спільних з ними обмежень. Отже, коригування систем розрахунку ГПВ і ТПВ, ГПС і ТПС, ГПЕН так само необхідне.

В основу екологічного підходу до регламентації якості НПС повинні бути покладені такі принципи:

- гнучкість і надійність (результати лабораторних досліджень повинні в обов'язковому порядку бути близькі до результатів натурних іспитів);

- ефективність і реалістичність (поряд з приладовими методами оцінки забруднення навколишнього середовища широке використання біоіндикації або біотестування, засновані на урахуванні живих організмів

(тест-об'єктів), особливо чутливих до конкретних хімічних домішок, що дозволить забезпечити реальні результати при визначенні сумарних антропогенних навантажень на екосистеми у цілому і їхніх внутрішніх структурах);

- економічність (запобігання екологічним наслідкам, що ведуть за собою істотні економічні збитки);

- еколого-соціальний принцип (погіршення якості життя - ризик для стану здоров'я населення; зберігання якості середовища для нинішніх і майбутніх поколінь людей). Від екологічної складової якості життя залежить існування всього живого, тому викладене вище доводить необхідність удосконалення системи ГПК і всієї сучасної нормативної бази охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів в Україні.

Джерела та література:

1. Реймерс Н.Ф. Природопользование - М., 1990.- 638 с.
2. Злобін Ю.А. Основи екології.-К., 1998.-248 с.
3. Антропогенное перераспределение органического вещества в биосфере/ Под ред. И .С.Коплан-Дике. - СПб., 1993.
4. Хоружая Т.А. Методы оценки экологической ситуации.-М., 1998. - 224 с.
5. Стадницкий Г.В., Родионов А.И. Экология.-Санкт-Петербург, 1996. - 240с.